

Representation of the Value of Justice in the 9th Grade History Textbook within the Framework of the Türkiye Century Education Model: A Virtue–Value–Action Based Analysis

Neslihan OZDEMIR

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye, nsln060@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-4878-126X>

ABSTRACT

This study aims to systematically analyze the “Medieval Civilizations” unit in the 9th grade history textbook published by the Ministry of National Education in 2024, within the framework of the Century of Türkiye Education Model, focusing specifically on the value of justice (D1) as defined in the Virtue-Value-Action (EDE) Framework. The reason for selecting the third unit of the 9th grade history textbook as the unit of analysis is based on the explicit designation in the 2024 Secondary Education History Curriculum that the value of justice would be addressed in this unit. The research was conducted using document analysis within the scope of the descriptive survey model, which is one of the qualitative research designs. The descriptive analysis revealed that all action subcomponents and indicators related to the value of justice are represented at varying levels in the textbook content. According to the findings, the most frequently emphasized action domain is “D1.2. Acting with equity.” The value of justice is particularly addressed through subthemes such as social equality, impartiality, merit, and the pursuit of rights. However, it was also found that the most commonly employed method of value education in the content is “value inculcation” while student-centered methods and approaches were used only to a limited extent. Nonetheless, to ensure that students acquire this value in a more comprehensive and effective way, the study concludes that textbook content should be pedagogically enriched with more structured activities and that student-centered instructional approaches should be employed more extensively.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 09/02/2026

Received in revised form: 28/02/2026

Accepted: 14/03/2026

Available online: 03.03.2026

Article Type: Research Article

Keywords: Century of Türkiye Education Model, history education, values education, virtue-value-action framework, justice.

1. Purpose

Education systems today are expected not only to equip individuals with knowledge and skills but also to foster moral awareness, social responsibility, and ethical behavior. In this respect, values education has become an essential component of contemporary educational approaches (Lickona, 1991; UNESCO, 2015). In Türkiye, values education has been comprehensively restructured through the implementation of the Türkiye Century Education Model (TCEM). This model adopts a holistic educational perspective that emphasizes the balanced development of students’ cognitive abilities and moral character. Its

primary aim is to raise individuals who are not only academically competent but also possess strong ethical awareness and a sense of social responsibility (MEB, 2024a).

Within the TCEM, values are conceptualized through the Virtue–Value–Action (VVA) Framework, which defines each value through observable action components and indicators. Justice is identified as one of the core values of the model and is structured through several action components, including knowing and protecting rights and freedoms, acting with equity, maintaining balance and moderation, and valuing merit (MEB, 2024a).

History education plays a crucial role in the transmission of such values. Through the examination of historical events, figures, and social structures, history courses enable students to reflect on moral dilemmas, social justice issues, and ethical decision-making processes (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Ulusoy, 2010). Accordingly, history textbooks serve not only as sources of historical knowledge but also as important tools for systematically introducing students to social and moral values (Tokmak & Aktaş, 2022).

In line with the TCEM, the secondary school history curriculum implemented in 2024 specifies that the value of justice should be addressed in the third unit of the 9th grade history course titled “Medieval Civilizations” (MoNE, 2024c). Despite this curricular emphasis, there is currently limited research examining how the value of justice is represented within the newly developed history textbooks.

Therefore, the purpose of this study is to examine the representation of the value of justice (D1) in the “Medieval Civilizations” unit of the 9th grade history textbook published by the Ministry of National Education in 2024. The study aims to identify how explicit and implicit references to justice correspond to the action components defined in the Virtue–Value–Action framework and to determine which values education approaches and methods are employed in presenting these values to students.

2. Method

This study was conducted using a qualitative research design based on the descriptive survey model. The descriptive survey model aims to examine a phenomenon within its natural context and to present it as it currently exists without any intervention (Karasar, 2020). In this study, the third unit titled “Medieval Civilizations” in the 9th grade history textbook published by the Turkish Ministry of National Education in 2024 was selected as the unit of analysis. The selection of this unit was based on the explicit statement in the curriculum that the value of justice would be addressed in this section (MEB, 2024c).

Document analysis was used as the primary data collection method. Document analysis involves the systematic examination of existing written materials in order to collect relevant data for research purposes (Karasar, 2020). In this study, textual content, visuals, and activity descriptions included in the relevant unit of the textbook were analyzed.

To conduct the analysis systematically, the researcher developed a specification table based on the Virtue–Value–Action framework. This table included categories designed to determine the extent to which justice-related expressions correspond to the action components and indicators defined in the framework and to identify the value education approaches used in the textbook.

Prior to the analysis, the specification table was reviewed by two experts in the fields of history education and values education to ensure its validity and applicability. After reaching consensus among the experts, the document analysis process was conducted.

The collected data were analyzed through content analysis and descriptive analysis techniques. Content analysis was used to identify and categorize explicit and implicit references to the value of justice in the textbook (Büyüköztürk et al., 2020). Subsequently, descriptive analysis was employed to interpret and summarize the findings within the theoretical framework of the Virtue–Value–Action model (Patton, 2018; Yıldırım & Şimşek, 2016).

2.3. Findings

The analysis revealed that all action components related to the value of justice defined in the Virtue–Value–Action framework are represented in the textbook content at varying levels. In total, 78 references related to justice were identified in the analyzed unit.

Among the action components, the most frequently represented category was “D1.2 Acting with equity,” which appeared 31 times. Within this category, the indicator emphasizing determination in correcting injustices was particularly prominent. Other indicators, such as acting impartially in interpersonal relations and fulfilling responsibilities according to established rules, were also frequently observed.

The second most frequently represented action component was “D1.1 Knowing and protecting rights and freedoms,” which appeared 26 times. Within this category, the most frequently emphasized indicator involved evaluating individuals based on their actions rather than their physical characteristics, socioeconomic status, ethnicity, or beliefs. This finding suggests that the textbook content strongly emphasizes equality and non-discrimination.

The action component “D1.4 Valuing merit” was represented 11 times. Historical examples and narratives highlighting merit-based decision-making and competence-based responsibility allocation were used to illustrate this dimension.

Finally, the action component “D1.3 Being balanced and moderate” appeared 10 times in the textbook. This dimension included references to maintaining balance between justice and compassion and evaluating human behavior within both ethical and legal frameworks.

The analysis also examined the value education approaches used in the textbook. The findings revealed that the most frequently used approach was value inculcation, appearing 47 times. This approach relies on the direct transmission of values through explanatory narratives and historical examples.

Other approaches identified in the textbook included case study method (10 instances), value clarification (5 instances), discussion (5 instances), question–answer method (5 instances), observation-based learning (5 instances), and value analysis (3 instances). However, these approaches were used only to a limited extent. Moreover, student-centered methods such as role-playing, drama, cooperative learning, experiential learning, and project-based learning were not included in the analyzed content.

4. Discussion and Conclusion

The findings indicate that the value-oriented perspective of the Türkiye Century Education Model is reflected in the 9th grade history textbook with regard to the value of justice. The presence of all action indicators defined in the Virtue–Value–Action framework demonstrates that the textbook has the potential to support values education within history teaching.

The strong emphasis on the action components “acting with equity” and “knowing and protecting rights and freedoms” indicates that the textbook content prioritizes themes such as social equality, fairness, and rights awareness. These themes align with the broader objectives of history education, which aim to cultivate civic consciousness and social responsibility among students (MEB, 2024c).

However, the findings also reveal that the instructional strategies used to present the value of justice are predominantly based on value inculcation. Although historical narratives provide meaningful contexts for illustrating values, contemporary educational approaches emphasize the importance of student-centered learning environments that promote critical thinking, moral reasoning, and active engagement (Demircioğlu & Tokdemir, 2008).

The limited use of interactive teaching methods may reduce students’ opportunities to internalize values through reflective discussion and experiential learning. Therefore, incorporating more participatory and inquiry-based teaching approaches into textbook activities could significantly enhance the effectiveness of values education in history courses.

This study examined the representation of the value of justice in the “Medieval Civilizations” unit of the 9th grade history textbook prepared in accordance with the Türkiye Century Education Model. The findings indicate that the textbook contains numerous references related to justice and that all action components defined in the Virtue–Value–Action framework are represented within the content.

Nevertheless, the pedagogical approaches used to convey this value are largely based on direct value transmission, while student-centered and interactive teaching methods are used only to a limited extent. Furthermore, the textbook does not include a fully structured activity specifically designed to teach the value of justice.

To enhance the effectiveness of values education, it is recommended that history textbooks incorporate more structured and student-centered activities related to justice. Teaching strategies such as role-playing, case studies, discussion-based learning, and collaborative activities can help students analyze historical events from ethical perspectives and connect historical values with contemporary social issues.

Such improvements would support the value-oriented educational vision of the Türkiye Century Education Model and contribute to the development of students who are capable of internalizing justice as a guiding principle in both social and ethical contexts.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında 9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Adalet Değerinin Temsili: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesine Dayalı Analiz

Neslihan ÖZDEMİR

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye, nsln060@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-4878-126X>

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) çerçevesinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayımlanan 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesini, Erdem-Değer-Eylem (EDE) çerçevesi bağlamında adalet (D1) değeri ekseninde sistematik olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada 9. sınıf tarih ders kitabının üçüncü ünitesinin inceleme birimi olarak seçilmesinin temel gerekçesi, 2024 Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı’nda adalet değerinin üçüncü üniteye ele alınacağının açıkça belirtilmiş olmasıdır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli kapsamında doküman incelemesi tekniğiyle yürütülmüştür. Betimsel analiz ve içerik analizi yöntemiyle yapılan çözümlemeler sonucunda, adalet değerine ilişkin tüm eylem alt bileşenleri ve göstergelerinin ders kitabı içeriğinde çeşitli düzeylerde temsil edildiği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre en sık vurgulanan eylem boyutunun “D1.2. Hakkaniyetli davranmak” olduğu tespit edilmiştir. Adalet değeri, özellikle toplumsal eşitlik, tarafsızlık, liyakat ve hak arama gibi alt temalar üzerinden yapılandırılmış biçimde ele alınmıştır. Bununla birlikte, içerikte en yaygın biçimde kullanılan değer eğitimi yönteminin “değer telkini” olduğu, öğrenci merkezli yöntem ve yaklaşımların ise sınırlı düzeyde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, adalet değerinin öğrencilere daha kapsamlı ve etkili biçimde kazandırılabilmesi açısından, ders kitabı içeriklerinin pedagojik açıdan daha yapılandırılmış etkinliklerle desteklenmesi ve öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının daha yaygın biçimde uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı: 09.02.2026

Düzeltilmiş hali alındı: 28.02.2026

Kabul edildi: 14.03.2026

Çevrimiçi yayınlandı: 30.03.2026

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, tarih eğitimi, değerler eğitimi, erdem-değer-eylem çerçevesi, adalet.

1. Giriş

Eğitimin temel amacı bireylerin yalnızca bilgi ve beceri yönünden değil; aynı zamanda ahlaki, toplumsal ve duygusal açıdan gelişmiş, erdemli ve sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak yetişmelerini sağlamaktır (UNESCO, 2015; Lickona, 1991). Nitekim eğitim kurumlarının görevleri arasında, öğrencilere açık ya da örtük program aracılığıyla değerleri kazandırmak, onları belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek ve ahlaki gelişimlerine katkı sunarak karakterlerini olumlu yönde etkilemek de yer alır. Bu bakımdan değerler eğitimi sağlıklı düşünen, hisseden ve davranan bireyler yetiştirmek için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Örneğin karakter eğitimi alanında öncü isimlerden Thomas Lickona, değerler eğitiminin özgür ve demokratik bir toplumun başarısı için temel olduğunu belirtmekte, demokrasinin işlemesi için vatandaşların adil ve erdemli bireyler olarak yetiştirilmesinin şart olduğunu vurgulamaktadır (Akbaş, 2008). Dolayısıyla değerler eğitimi, eğitimin ayrılmaz bir parçası ve eğitimin temel amaçlarından biri olarak ele alınmaktadır.

Türkiye’de değerler eğitimi son yıllarda kapsamlı bir çerçeveye oturtulmuş ve özellikle Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) ile birlikte eğitim sisteminin merkezine yerleştirilmiştir. TYMM, bireyin bilişsel akademik yeterliliklerinin yanı sıra ahlaki gelişimini de merkeze alan bütüncül bir eğitim yaklaşımını benimsemektedir. Bu yaklaşımın temel amacı, öğrencileri sadece bilgi ve beceri yönüyle donanımlı kılmak değil aynı zamanda yüksek karakter özelliklerine ve ahlaki sorumluluk bilincine sahip bireyler olarak yetiştirmektir (MEB, 2024a). Eğitim politikalarında bu iki boyutun dengeli biçimde ele alınması, öğrencilerin hem entelektüel hem de etik açıdan gelişimini desteklemeyi hedefleyen yeni bir yaklaşımı yansıtmaktadır. TYMM kapsamında özellikle değerler eğitimi alanı yeniden yapılandırılmıştır. Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığı yeni modelde her bir değer açıkça tanımlanmış eylem alt bileşenleri ve göstergeleri ile yapılandırılmıştır. Bu kapsamda geliştirilen Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi, değer eğitimi kuramsal bir temel sağlamaktadır. Modelin nihai amacı; eylemlerden değerlere, değerlerden erdemli bireye ve oradan da “Huzurlu Aile ve Toplum” ile “Yaşanabilir Çevrede Huzurlu İnsan”a ulaşmaktır. Saygı, sorumluluk ve adalet bu modelde çatı değerler olarak belirlenmiş; diğer değerler ise insan; aile ve sosyal çevre; fiziksel çevre temalarına göre gruplandırılmıştır. Erdem-Değer-Eylem (EDE) tablosunda adalet değeri “D1” koduyla tanımlanmış olup bu değere ilişkin eylem alt bileşenleri şu şekilde yapılandırılmıştır: “D1.1. Hak ve özgürlüklerini bilmek ve korumak”, “D1.2. Hakkaniyetli davranmak”, “D1.3. Ölçülü ve dengeli olmak” ve “D1.4. Liyakate önem vermek” (MEB, 2024a). Bu sayede değer eğitiminin müfredat belgelerinde somut, ölçülebilir ve gözlemlenebilir hedefler şeklinde yapılandırılması amaçlanmıştır.

TYMM doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı, öğretim programlarını da değerler eğitimiye duyarlı biçimde güncellemiştir. 2024 yılında uygulanmaya başlanan Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı, TYMM’nin ortak ilkeleri ve yaklaşım çerçevesi esas alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Bu yeni programda her sınıf seviyesinde işlenecek üniteler belirlenmiş ve her üniteye kazandırılması hedeflenen değerler açıkça tanımlanmıştır. Nitekim Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Program’ında “Orta Çağ Medeniyetleri” başlıklı üçüncü üniteye öğrencilere adalet değerinin kazandırılması öngörülmüş ve bu doğrultuda ilgili ders kitabı içeriği hazırlanmıştır (MEB, 2024c).

Tarih, hem eğitim programlarında hem de entelektüel yaşamda önemli bir inceleme alanı olarak öne çıkmaktadır. 20. yüzyılda yaşanan tarihsel gelişmeler, tarihin hem bilimsel bir disiplin hem de eğitim-öğretim aracı olarak önemini artırmıştır. Değişen toplumsal koşullar ve bu koşullara çözüm arayışları, tarihe yönelik beklentilerin zaman içinde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu durum, tarih öğretimine yüklenen amaçları da etkilemiş; bu amaçların gerçekleşmesi ise içerikle doğrudan ilişkilendirilmiştir (Aslan, 2009).

Tarih eğitimi, değerlerin öğrencilere aktarılması ve kazandırılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Tarih dersleri yalnızca geçmişteki olayların bilgisini vermekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin bu olaylar üzerinden ahlaki ve toplumsal çıkarımlar yapmalarına imkân tanır. Tarih Dersi Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında değerlere yeterli düzeyde yer verilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda tarih dersi, değerlerin kazandırılması konusunda önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Tarih dersleri aracılığıyla, öğrencilerin kültürel ve toplumsal değerleri tanımaları, bu değerlerin nasıl ortaya çıktığını ve zamanla nasıl şekillendiğini öğrenmeleri mümkün hâle gelmektedir (Ulusoy, 2010; Özdemir, 2017).

Tarih dersi millî, manevi, dinî, ahlakî ve sosyal değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli katkılar değerlendirilmektedir. Öğrenciler tarih derslerinde geçmiş ve günümüz değerlerini karşılaştırarak tarihî olay ve kişilerden ders çıkarabilirler. Ayrıca anlatım, örnek olay, tartışma, tarihsel empati gibi yöntemlerin yanı sıra biyografi, tarihsel hikâye ve kanun metinleri gibi materyaller de değer öğretiminde kullanılabilecek etkili araçlardır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Nitekim araştırmalar, tarih eğitiminin öğrencilerde çeşitli değerlere ilişkin bilinç oluşturulmasına katkı sağladığını göstermektedir. Örneğin Gültekin (2007) Tarih-I dersinde uygulanabilecek yeni değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerde hoşgörü anlayışını geliştirdiğini; Özdemir (2024) tarih derslerinde gerçekleştirilen değer eğitimi uygulamalarının öğrencilerin adalet değerini içselleştirmelerine anlamlı katkı sağladığını ortaya koymuştur.

Türkiye bağlamında da tarih eğitimi, aktif ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme amacına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Nitekim Türkiye’de tarih eğitiminin vizyonu öğrencilere yurttaşlık bilinci kazandıracak bilgi, beceri ve değerleri edindirmek olarak tanımlanmıştır (MEB, 2024c). TYMM ile güncellenen tarih müfredatında her üniteye uygun değerlerin entegre edilmesi, tarih dersini değer eğitimi açısından daha da önemli hâle getirmiştir.

Ders kitapları, eğitim sürecinde resmî bilgi kaynağı olmanın ötesinde, öğrencilerin değerlerle sistemli ve planlı bir şekilde tanıştıkları temel materyaller olarak büyük önem taşır. Özellikle millî eğitim sistemimizde ders kitapları, öğretim programının yansıması ve taşıyıcısı konumundadır. Değer eğitimi kapsamında ders kitapları, hem içerdiği açık bilgiler hem de verdiği örtük mesajlar aracılığıyla öğrencilere istenen tutum ve davranışları kazandırmada etkili bir araçtır. Bireyin bir değeri öğrenmesi ve içselleştirmesi sürecinde aile, sosyal çevre ve iş yaşamı önemli etkiler oluştururken; okul, öğretmen, dersler ve ders materyalleri de bu süreçte belirleyici bir rol oynamaktadır (Tokmak ve Aktaş, 2022; Aslan ve Aybek, 2019; Kochanska, 1994). Bu yönüyle tarih ders kitapları da değer eğitiminin sınıf içindeki en işlevsel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Pek çok filozof ve düşünür, tarih boyunca adalet konusuna özel bir önem atfetmiş; toplumların sürdürülebilir ve dengeli bir şekilde gelişebilmesi için adaletin vazgeçilmez bir ilke olarak kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır (Çağır, 1960). Geçmişten günümüze en temel değerlerden biri olarak kabul gören adalet değeri, hem bireyin ahlaki gelişimi hem de toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından son derece önemli bir değerdir. Toplumda güven ortamının tesis edilmesi büyük ölçüde adalet ilkesine bağlıdır. Adil bir yapının varlığı, bireylerin bir arada yaşama kültürünü desteklerken, adaletin zedelenmesi sosyal uyumun bozulmasına neden olabilir. Tarih boyunca birçok düşünür, adaletin yokluğunun toplumsal yapının çökmesine yol açabileceğini dile getirmiştir. Bu bağlamda, çocuklara erken yaşlardan itibaren adalet anlayışının kazandırılması, onların hak ve sorumluluk bilinci gelişmiş, duyarlı bireyler olarak yetişmelerine imkân sağlar.

Eğitim ortamlarında adalet değerine verilen önem aslında daha adil ve yaşanabilir bir gelecek inşa etme idealinin bir parçasıdır. Bu çalışmada bu noktadan hareketle, bir eğitim materyali olan 9. sınıf tarih ders kitabında adalet değerinin nasıl temsil edildiğini ortaya koymaya odaklanılmıştır. 9. sınıf “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesinde adalet değerinin ele alınış biçimini analiz etmek, hem TYMM’nin değerler eğitimi katkısını değerlendirmek hem de ileride geliştirilecek eğitim uygulamalarına ve ders kitaplarına yön vermek açısından önem taşımaktadır. Alan yazını incelendiğinde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli tarih öğretim programı çerçevesinde hazırlanan tarih ders kitaplarında adalet değerinin temsiline yönelik herhangi bir akademik çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, mevcut araştırmanın alan yazındaki boşluğu doldurması açısından çalışmaya özgünlük kazandırmaktadır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları ve analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın modeli

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli, bir olgunun ya da durumun mevcut hâliyle herhangi bir müdahalede bulunulmaksızın bulunduğu bağlam içinde ayrıntılı biçimde ortaya konmasını amaçlayan bir nitel araştırma modelidir. Bu yaklaşımda bireyler, olaylar veya nesneler araştırmanın yürütüldüğü dönemdeki özgün koşullarıyla ele alınmakta ve oldukları biçimde analiz edilmektedir (Karasar, 2020). Bu doğrultuda, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayımlanan Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” başlıklı üçüncü ünitenin içeriği, mevcut durumu yansıtacak biçimde incelendiğinden araştırmada betimsel tarama deseni tercih edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi

Bu araştırmada, veri analiz sürecinde kullanılmak üzere araştırmacı tarafından bir belirtke tablosu oluşturulmuştur. Söz konusu tablo, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayımlanan

ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabının “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesindeki içeriklerin, adalet değerine yönelik ifadelerin sistematik biçimde incelenebilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Adalet değerine ilişkin ifadelerin, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi tablosundaki eylem bileşenleri ve göstergeleriyle ne ölçüde örtüştüğünü belirlemeye ve kullanılan değer eğitimi yöntem ile yaklaşımlarını analiz etmeye olanak sağlayacak şekilde kategoriler yapılandırılmıştır. Ardından, oluşturulan belirtke tablosunun geçerliliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla, tarih eğitimi ve değer eğitimi alanında uzman iki akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlar arasında görüş birliği sağlandıktan sonra veri toplama sürecine geçilmiştir. Veri toplama sürecinde, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizinde, mevcut kayıt ve belgeler incelenerek veri toplanmaktadır. Bu yöntem, belirli bir araştırma amacına yönelik olarak ilgili kaynakların belirlenmesi, okunması, not edilmesi ve sistematik biçimde değerlendirilmesi süreçlerini içermektedir (Karasar, 2020). Bu doğrultuda, araştırmanın verileri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayımlanan Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabının “Orta Çağ Medeniyetleri” başlıklı ünitesindeki metinler, görseller ve etkinlik açıklamalarından elde edilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri doğrultusunda sistematik olarak incelenmiştir. İçerik analizi bir metindeki belirli kavramların ya da sözcüklerin ne ölçüde yer aldığını belirlemek amacıyla kullanılan bir analiz tekniğidir. Bu yöntemde araştırmacılar, metin içerisinde geçen ifadelerin anlamlarını, sıklıklarını ve aralarındaki ilişkileri inceleyerek içerikte yer alan temel mesajlara dair yorumlarda bulunurlar (Büyüköztürk, 2020). Bu doğrultuda, 9. sınıf tarih ders kitabının “Orta Çağ’da Medeniyetler” başlıklı üçüncü ünitesinde yer alan metin ve görsellerde, adalet değerine yapılan açık veya örtük vurgular belirlenmiş ve elde edilen veriler içerik analizine dayalı olarak sınıflandırılmış ve ardından betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda özetlenmesi ve bu temalar çerçevesinde anlamlandırılarak yorumlanması sürecidir (Patton, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu analiz sürecinde içerik analizinden elde edilen bulgular, Erdem-Değer-Eylem (EDE) modeline dayalı teorik bir çerçeve içinde değerlendirilmiş; frekanslara göre sayısallaştırılarak sistematik biçimde tablolaştırılmıştır. Böylece elde edilen nitel veriler hem kuramsal bir temele oturtulmuş hem de sayısallaştırılarak betimsel analiz sürecine dâhil edilebilecek şekilde düzenlenmiştir.

2.3. Bulgular

Bu bölümde, 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” başlıklı ünite, adalet değerine yönelik ifadelerle odaklanılarak sistematik biçimde analiz edilmiştir. Ünite kapsamında yer alan metinler, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi temel alınarak değerlendirilmiş; adalet değerine ilişkin ifadelerin hangi eylem alt bileşeni ve göstergesi ile örtüştüğü, bu değerlerin kazandırılmasında hangi değer eğitimi yöntem/yaklaşımlarının kullanıldığı ve bu öğelere ne sıklıkla yer verildiği betimsel analiz yöntemi doğrultusunda incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1.

Orta Çağ Medeniyetleri Ünitesinde Adalet Değerine Yönelik Eylem Bileşen ve Göstergelerinin Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesine Göre Dağılımı ve Frekansları

Eylem Bileşeni	Eylem Göstergesi	f
D1.1. Hak ve özgürlüklerini bilmek ve korumak	D1.1.1. Her insanın yaşama, eğitim alma, sağlık hizmeti alma hakkı; din ve vicdan hürriyeti gibi temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul eder.	5
	D1.1.2. Hakkını aramanın meşru yollarını bilir.	3
	D1.1.3. Ailede, okulda, toplumda hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunlara çözüm arar.	3
	D1.1.4. Kendi hak ve özgürlüklerini uygun şekilde kullanır.	2
	D1.1.5. Hak ve özgürlüklerinden yararlanırken diğer insanların haklarını da savunur.	2
	D1.1.6. Toplumsal hayatta kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu bilir.	2
	D1.1.7. İnsanları sahip oldukları fiziksel özellik, sosyoekonomik düzey, etnik köken, inanç gibi özelliklerine göre ayırmadan tutum ve davranışlarına göre değerlendirir.	9
Toplam		26
D1.2. Hakkaniyetli davranmak	D1.2.1. Toplumsal karar alma süreçlerinde farklı görüşler olabileceğini kabul eder.	3
	D1.2.2. Hakkı olmayanı verilse dahi almaz.	2
	D1.2.3. Haksızlıkların düzeltilmesi konusunda kararlı davranır.	11
	D1.2.4. İnsan ilişkilerinde yakınlık, menfaat, ön yargı vb. gözetmeksizin tarafsız davranır.	7
	D1.2.5. Görev ve sorumluluklarını kuralına uygun olarak yerine getirir.	4
	D1.2.6. Bireysel farklılıkların haklardan yararlanmaya engel olmaması gerektiğini bilir.	2
	D1.2.7. Görev, sorumluluk ve ödül paylaşımında adil davranır.	2
Toplam		31
D1.3. Ölçülü ve dengeli olmak	D1.3.1. Adalet ve merhamet arasındaki dengeyi sağlar.	3
	D1.3.2. Haksızlık karşısında duygu ve davranışlarını kontrol eder.	3
	D1.3.3. İnsan davranışlarını hukuki ve ahlaki açıdan değerlendirir.	2
	D1.3.4. Adalet ve eşitlik kavramlarını ayırt eder.	2
Toplam		10
D1.4. Liyakate önem vermek	D1.4.1. Yeterliğe göre yapılan tercihlerin adil olduğunu fark eder.	4
	D1.4.2. Görev paylaşımı yaparken kişilerin yeterliğini dikkate alır.	2
	D1.4.3. Yeteneklerine uygun görevleri almada istekli olur.	2
	D1.4.4. Karar verme sürecinde ön yargılı olmaktan kaçınır.	3
Toplam		11
Genel Toplam		78

Tablo 1’de, 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan ifadelerin Erdem-Değer-Eylem (EDE) çerçevesindeki eylem alt bileşenleri ve göstergeleri ile nasıl örtüştüğü ve bu öğelere hangi sıklıkta yer verildiği gösterilmektedir. Elde edilen bulgulara göre en sık temsil edilen eylem alt bileşeni “D1.2. Hakaniyetli davranmak” olup bu kategoriye ait eylem alt bileşen ve göstergeleri toplamda 31 kez yer almıştır. Bu bağlamda, özellikle “D1.2.3. Haksızlıkların düzeltilmesi konusunda kararlı davranır.” eylem göstergesinin 11 kez vurgulanması dikkat çekicidir. Aynı alt boyut içerisinde “D1.2.4. İnsan ilişkilerinde yakınlık, menfaat, ön yargı vb. gözetmeksizin tarafsız davranır.” (f=7) ve “D1.2.5. Görev ve sorumluluklarını kuralına uygun olarak yerine getirir.” (f=4) gibi eylem göstergelerine ait ifadelerin de yer aldığı görülmektedir. Ayrıca “D1.2.1. Toplumsal karar alma süreçlerinde farklı görüşler olabileceğini kabul eder.” (f=3); “D1.2.2. Hakkı olmayanı verilse dahi almaz.” (f=2); “D1.2.6. Bireysel farklılıkların haklardan yararlanmaya engel olmaması gerektiğini bilir.” (f=2); “D1.2.7. Görev, sorumluluk ve ödül paylaşımında adil davranır.” (f=2) yer almıştır. Bu eylemlere ilişkin ifadeler, tarihî olayların aktarımı sırasında doğrudan veya dolaylı olarak metinlerde vurgulanmıştır.

İkinci sırada yer alan eylem alt bileşeni “D1.1. Hak ve özgürlüklerini bilmek ve korumak” olup toplamda 26 kez temsil edilmiştir. Bu kategori içerisinde en fazla tekrar edilen eylem göstergesi “D1.1.7. İnsanları sahip oldukları fiziksel özellik, sosyoekonomik düzey, etnik köken, inanç gibi özelliklerine göre ayırmadan tutum ve davranışlarına göre değerlendirir.” (f=9) olmuştur. Ardından “D1.1.1. Her insanın yaşama, eğitim alma, sağlık hizmeti alma hakkı; din ve vicdan hürriyeti gibi temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul eder.” (f=5) ifadesi yer almıştır. Ayrıca “D1.1.2. Hakkını aramanın meşru yollarını bilir.” (f=3) ve “D1.1.3. Ailede, okulda, toplumda hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunlara çözüm arar.” (f=3) gibi ifadelerle bireysel ve toplumsal düzeyde hak arama davranışına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca “D1.1.4. Kendi hak ve özgürlüklerini uygun şekilde kullanır.” (f=2); “D1.1.5. Hak ve özgürlüklerinden yararlanırken diğer insanların haklarını da savunur.” (f=2); “D1.1.6. Toplumsal hayatta kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu bilir.” (f=2) yer almıştır. Bu eylemlere ilişkin ifadeler, tarihî olayların aktarımı sırasında doğrudan veya dolaylı olarak metinlerde vurgulanmıştır.

“D1.4. Liyakate önem vermek” eylem alt bileşeni 11 kez vurgulanmıştır. Bu alt boyutta öne çıkan eylem, “D1.4.1. Yeterliğe göre yapılan tercihlerin adil olduğunu fark eder.” (f=4) ifadesidir. Benzer biçimde, “D1.4.2. Görev paylaşımı yaparken kişilerin yeterliğini dikkate alır.” (f=2) ve “D1.4.3. Yeteneklerine uygun görevleri almada istekli olur.” (f=2) ifadeleri de liyakat esasına dayalı yönetim anlayışının vurgulandığını göstermektedir. “D1.4.4. Karar verme sürecinde ön yargılı olmaktan kaçınır.” (f=3) ifadesi öğrencilerin karar verme süreçlerinde ön yargılardan kaçınarak adil ve tarafsız bir tutum geliştirmelerinin amaçlandığını göstermektedir. Bu eylemlere ilişkin ifadeler, tarihî olayların aktarımı sırasında doğrudan veya dolaylı olarak metinlerde vurgulanmıştır.

“D1.3. Ölçülü ve dengeli olmak” eylem alt bileşeni 10 kez temsil edilmiştir. Bu kategori kapsamında “D1.3.1. Adalet ve merhamet arasındaki dengeyi sağlar.” (f=3) ve “D1.3.2. Haksızlık karşısında duygu ve davranışlarını kontrol eder.” (f=3) ifadeleri eşit oranlarda yer almaktadır. Bununla birlikte “D1.3.3. İnsan davranışlarını hukuki ve ahlaki açıdan değerlendirir.” (f=2) ve “D1.3.4. Adalet ve eşitlik kavramlarını ayırt eder.” (f=2)’e yönelik ifadeler yer almıştır. Söz konusu ifadeler, tarihî olay anlatımı içerisinde doğrudan veya örtük biçimde vurgulanmıştır.

Bu bağlamda, 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan ifadeler, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi doğrultusunda adalet değeri bağlamında incelenmiş ve kitaptaki söylemlerden hareketle ilgili eylem göstergelerine yönelik örnekler aşağıda sunulmuştur.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 170’de “*Türklerde açık şekilde müşahade edilen ve onların tarih boyunca, hareketli bir topluluk hâlinde sürekliliğini mümkün kılan bu ruhî zindelik, başarılarla birlikte daha da artmış, her askeri muvaffakiyet yeni bir siyasi hedefe yol açmış ve ülkeler zapt edildikçe yeni fetih arzularını kamçılamıştır. Bu durum Türklerde, zamanla, dünyayı huzur ve barışa kavuşturmağı gaye edinen bir fütuhât düşüncesi ve her yerde âdil, eşitlikçi Türk töresini yürürlüğe koymak üzere bir cihan hâkimiyeti ülküsü doğurmuştur.*” ifadesi yer almaktadır. Bu metinde, Türklerin tarihsel süreçteki fetih hareketlerinin yalnızca askerî ve siyasi amaçlarla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda evrensel düzeyde adalet ve eşitliği tesis etme amacı taşıdığı

vurgulanmaktadır. İlgili içerikte geçen “her yerde âdil, eşitlikçi Türk töresini yürürlüğe koymak üzere bir cihan hâkimiyeti ülküsü doğurmuştur.” ifadesi doğrudan adalet değerine yapılan açık bir göndermedir. Bu vurgu, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi bağlamında değerlendirildiğinde, “D1.2.4. İnsan ilişkilerinde yakınlık, menfaat, ön yargı vb. gözetmeksizin tarafsız davranır.” ve “D1.1.1. Her insanın yaşama, eğitim alma, sağlık hizmeti alma hakkı; din ve vicdan hürriyeti gibi temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul eder.” eylem göstergeleri ile örtüşmektedir.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 194’te “ Hükümdarın başında bulunduğu ve son sözü söylediği fakat kararların karşılıklı görüşülerek alındığı bir danışma kurulu bulunmaktaydı. (...) Hükümdarın yetkilerini sınırlayan ve düzenleyen yazılı kanunların yanında, hükümdarın yetkileri dini, ahlaki, örfi gelenekler ile de sınırlandırılmıştır. (...)” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadede hükümdarın karar alma sürecinde tek başına hareket etmediği, kararların danışma kurulu aracılığıyla karşılıklı görüş alışverişi yoluyla alındığı ifade edilmektedir. Bu durum, yönetsel süreçlerde farklı bakış açılarına yer verilmesinin tarihsel bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda metin, Erdem-Değer-Eylem (EDE) çerçevesi kapsamında “D1.2.1. Toplumsal karar alma süreçlerinde farklı görüşler olabileceğini kabul eder.” eylem göstergesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu eylem alt bileşeni, bireyin yalnızca kendi düşüncesine göre değil başkalarının görüş ve katkılarını dikkate alarak karar vermesi gerektiğine işaret eder. Yönetim süreçlerinde adaletin sağlanabilmesi için çoğulculuk, müzakere ve katılımcı yaklaşımların benimsenmesi gerektiği vurgulanır.

Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 200’de “Uygurlarda da göreceğimiz gibi, Göktürkler’de Kağan’ın karısı hatun devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnamelerin yalnız kağan namına değil, kağan ve hatun nâmına müşterek imza edilmesi; resmi yazışmalarda kağanın hatundan ayrılmanması herhalde kadının aile hayatındaki ehemmiyetinden ileri gelmektedir. Kağan’ın eşi devlet işlerinde kocasına yardımcı olduğu gibi yapılacak antlaşmalarda da büyük rol oynuyordu.” ifadesi, tarihsel bağlamda kadınların yalnızca özel alanla sınırlı kalmadığını, kamusal ve yönetsel hayatta da etkin roller üstlendiklerini göstermektedir. Hatunun resmî belgelerde kağanla birlikte imza yetkisine sahip olması ve diplomatik antlaşmalarda aktif bir konumda bulunması, dönemin toplumsal yapısında kadın ve erkeğin hak ve yetkiler bakımından eşit düzeyde temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle metin, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi kapsamında “D1.1.6. Toplumsal hayatta kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu bilir.” eylem göstergesi ile doğrudan örtüşmektedir.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 204’te “Hz. Peygamber’in idaresi istişâre üzerine kurulmuştu. (...) Faaliyetlerinde adalet ve ahlaki esas almıştır. (...) İçte barış ve huzuru, dışta da emniyeti sağlamak Hz. Peygamber’in temel hedeflerinden biriydi. (...) İnsanlara meziyet, liyakat ve değerlerine göre muamelede bulunmuştur.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi kapsamında “D1.4.1. Yeterliliğe göre yapılan tercihlerin adil olduğunu fark eder.” eylemi ile ilgilidir. Nitekim metinde, Hz. Peygamber’in “insanlara meziyet, liyakat ve değerlerine göre muamelede bulunduğu” ifadesi açıkça liyakat ilkesine dayalı bir yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Böylelikle ilgili metinde, bireylerin niteliklerine dayalı olarak değerlendirilmesi ve görevlerin buna göre dağıtıldığına dair bir uygulamaya atıf yapılmaktadır.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 209’da yer alan “Emevîler’in yıkılışına zemin hazırlayan önemli sebeplerden biri Şii ve Hâricî isyanlarıdır. (...) Kabileler arasındaki mücadeleler ve bu yüzden çıkan iç savaşlar devleti önemli ölçüde yıpratmıştır. (...) Ayrıca Arapçılık taassubuyla bilinen Emevî halifelerinin mevâlîyi Araplar’ın faydalandığı birtakım haklardan mahrum etmeleri çöküşü hızlandırmıştır. Haklarının verilmediğini görerek yönetime muhalif güçleri desteklemeyi kendine prensip edinen mevâlînin en sonunda Abbâsî davetine katılması, Emevîler’in yıkılmasını amaçlayan bu hareketin sonuca ulaşmasını sağlamıştır. (...)” ifadesinde Emevîler’in yıkılışına zemin hazırlayan nedenler arasında, yönetimin Arapçılık anlayışı doğrultusunda izlediği ayrımcı politikaların önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir. Özellikle Arap olmayan Müslümanlar olan mevalinin, Arapların sahip olduğu haklardan mahrum bırakılması ve bu durumun adalet duygusunu zedelemesi sonucu Abbâsî hareketine destek vermeleri, siyasal ayrımcılığın toplumsal huzursuzluğu nasıl körüklediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda metin, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi kapsamında yer alan “D1.1.7. İnsanları sahip oldukları fiziksel özellik, sosyoekonomik düzey,

etnik köken, inanç gibi özelliklerine göre ayırmadan tutum ve davranışlarına göre değerlendirir.” eylem göstergesi ile doğrudan ilişkilidir. Emevî yönetiminin, bireyleri etnik köken temelinde ayırıştırarak adaleti zedeleyen bir yaklaşım benimsemesi; tarihsel süreçte ayrımcılığın devletin meşruiyetini ve toplumsal bütünlüğünü nasıl zayıflattığını somut biçimde göstermektedir. Bu metinde adalet değerine adalet değerinin yokluğu (adaletsizlik) üzerinden vurgu yapılmıştır.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 241’de “*Fârâbî günlük ihtiyacını karşılayacak 4 dirhem gümüş paradan başkasını kabul etmemiştir. Ta’îlü’s-sa’âde’ adlı eserinde kâmil bir filozofun niteliklerinden, ‘Öğrenim sırasında karşılaştığı güçlüklerle katlanmalı, üstün bir zekâ ve kavrayışa sahip bulunmalı, doğruluğu ve doğruları, adaleti ve âdil olanları seven, onurlu bir şahsiyet olmalı, altın, gümüş ve benzeri şeylere değer vermemeli, yeme içme konusunda açgözlü ve nefsanî arzularına düşkün olmamalı, doğruya ulaşmak için azim ve iradesi güçlü bulunmalıdır.’ şeklinde söz ederken âdeta kendisini anlatmaktadır.*” ifadeleri yer almaktadır. Metinde Fârâbî’nin “günlük ihtiyacını karşılayacak 4 dirhem gümüş paradan fazlasını kabul etmediği” açıkça belirtilmektedir. Bu tutum, onun ihtiyacı dışında bir menfaat elde etmeyi reddettiğini, yani hak etmediği bir şeyi verilse bile almadığını göstermektedir. Fârâbî’nin bu davranışı, yalnızca bireysel bir kanaatkârlığı değil; aynı zamanda adalet, dürüstlük ve hakkaniyet ilkeleriyle uyumlu etik bir duruşu temsil eder. Bu durum, D1.2.2. eylem göstergesinin tanımı olan “Hakkı olmayanı verilse dahi almaz” davranışına bire bir karşılık gelmektedir. Metinde ideal bir filozofun sahip olması gereken erdemler sıralanırken, özellikle adaleti ve adil olanları sevmek, doğruluğa bağlılık, nefsanî arzulara karşı direnç, onurlu ve dengeli bir kişilik gibi özelliklere vurgu yapılmaktadır. Bu yönleriyle ifade, adaletli davranışın sadece dışsal bir uygulama değil içsel bir ahlaki tutum olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda verilen ifadeler “D1.3.2. Haksızlık karşısında duygu ve davranışlarını kontrol eder.” eylemi ile örtüşmektedir. Ayrıca metinde geçen “... doğruya ulaşmak için azim ve iradesi güçlü bulunmalıdır.” ifadesi bireyin doğruluk ve adalet uğruna azimli ve kararlı bir duruş sergilemesi gerektiğini vurgulamakta ve bu yönüyle “D1.2.3. Haksızlıkların düzeltilmesi konusunda kararlı davranır.” eylem göstergesiyle ilişkilendirilebilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesi kapsamında adalet değerine çok boyutlu bir içerik yapısı içerisinde yer verildiği gözlemlenmektedir. Betimsel analiz bulguları, bu üniteye Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi’nde tanımlanan adalet değerine ilişkin tüm eylem alt bileşenleri ve göstergeleriyle ilişkilendirilebilecek içeriklerin yer aldığını ortaya koymaktadır. Özellikle hakkaniyet, sorumluluk, tarafsızlık, liyakat, ölçülülük ve hak arama gibi alt değerlerin çeşitli tarihî olay ve kişilikler üzerinden ele alındığı metinler, ders kitabının adalet değerinin farklı boyutlarını yansıtabilecek zengin bir pedagojik potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.

Orta Çağ Medeniyetleri Ünitesinde Adalet Değerinin Kazandırılmasına Yönelik Kullanılan Değer Eğitimi Yöntem ve Yaklaşımlarının Frekans Dağılımı”

Yöntem/Yaklaşım	Frekans
Değer telkini	47
Davranış değiştirme	-
Gözlem yoluyla öğrenme	5*
Değer belirginleştirme (Açıklama)	5*
Değer analizi yaklaşımı	3*
Ahlaki muhakeme/ikilem	-
Eylem öğrenme	-
Karakter eğitimi	-
Tartışma	5*
Soru cevap	5*
Rol oynama	-
Drama	-
Örnek olay	10

Gezi gözlem	-
İş birlikli öğrenme	-
Yaparak yaşayarak öğrenme	-
Eğitsel oyun	-
Görsel, film yorumlama	5*
Proje tabanlı öğrenme	-
Toplam	85

*Sınırlı (Tam yapılandırılmamış)

Tablo 2’de sunulan verilere göre, 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesi kapsamında, adalet değerine ilişkin olarak kullanılan değer eğitimi yöntem ve yaklaşımlarının türleri ile bu öğelere ne düzeyde yer verildiği sistematik biçimde ortaya konmuştur.

Betimsel analiz sonuçlarına göre, en sık başvurulanan yöntemin değer telkini olduğu ve bu yönetime 47 kez yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, içeriklerde en fazla kullanılan yöntemlerden bir diğeri örnek olay (f=10) yöntemi olmuştur. Bunu gözlem yoluyla öğrenme, değer belirginleştirme, soru-cevap, tartışma ve görsel/film yorumlama yöntemlerinin her birine beşer kez yer verildiği görülmüştür. Ardından bunu değer analizi yaklaşımı (f=3) izlemiştir. Buna karşılık davranış değiştirme, eylem öğrenme, drama, gezi-gözlem, proje tabanlı öğrenme ve eğitsel oyun, ahlaki muhakeme, karakter eğitimi, rol oynama, iş birlikli öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme gibi etkileşimli, öğrenci merkezli yaklaşımlara ise içerikte yer verilmediği görülmüştür.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 166’da verilen metin ve görselin devamında “1. Görselde dikkatinizi çeken unsurlar nelerdir? 2. Görselin diğer bölümlerinde hangi konu başlıklarından bahsedilmiş olabilir? Neden böyle düşündüğünüzü gerekçelendirerek açıklayınız. 3. Roma kaynaklarında Hunlara karşı önyargılı bakışın günümüz kaynaklarında değişmesinin sebepleri nelerdir?” şeklindeki sorular yer almıştır. Hunların Roma sınırlarındaki etkilerini konu alan bu metin ve görsel yorum etkinliği, öğrencilerin tarihsel olayları farklı bakış açılarıyla değerlendirmelerine ve tarih yazımındaki ön yargıların farkına varmalarına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle etkinlikte, adalet değerinin önemli bir boyutu olan ön yargıdan kaçınma vurgusuna yer verildiği ve değer analizi yaklaşımına kısmen temas edildiği görülmektedir. Ancak etkinlikte öğrencilerin değer temelli bir karar süreci yaşamaları, alternatif görüşleri karşılaştırması ve bir değer çatışmasını çözmesi açık biçimde yapılandırılmamıştır. Bu nedenle etkinliğin, değer analizi yaklaşımına yönelik unsurlar içermekle birlikte bu yaklaşımın pedagojik gerekliliklerini tam anlamıyla karşılayan bir yapı sunmadığı söylenebilir.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 167’de verilen metin ve görselin devamında “1. Göç, göçebe, konargöçer, göçmen kavramlarının tanımlarını yapınız. 2. Göç koşullarının geçmişten günümüze değişimi hakkında neler söyleyebilirsiniz? Siz o göçmenlerden biri olsaydınız neler hissederdiniz? 3. Beyin fırtınası tekniğini kullanarak günümüzde göç etmek zorunda kalan insanların hayatlarında nelerin değişebileceği konusunda fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.” şeklindeki sorular yer almıştır. İlgili etkinlikte sunulan metin ve görsel, öğrencilerin göç olgusuna ilişkin bireysel değerlendirmelerde bulunmalarını, duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini ve toplumsal adalet hakkında düşünmeleri teşvik edilmektedir. Özellikle “Siz o göçmenlerden biri olsaydınız neler hissederdiniz?” ve “Göç etmek zorunda kalan insanların hayatlarında nelerin değişebileceği konusunda fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.” gibi açık uçlu sorular, öğrencilerin farklı bakış açıları geliştirmelerini ve kendi değer yargılarını sorgulamalarını teşvik etmektedir. Bu yönüyle etkinlik, öğrencinin tek bir doğruya yönlendirilmediği, bunun yerine çeşitli seçenekleri özgürce değerlendirebildiği kişisel değer farkındalığı geliştirmeye açık bir yapı sergilemektedir. Dolayısıyla bu etkinlik, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde tanımlanan değer açıklama (belirginleştirme) yaklaşımı ile örtüşmekte; öğrenci merkezli, katılımcı ve farkındalık temelli bir değer eğitimi sürecine işaret etmektedir. Bununla birlikte her ne kadar ilgili etkinlikte, öğrencilerin göç olgusuna yönelik empatik ve katılımcı bir yaklaşımla düşünmeleri amaçlanmış olsa da değer belirginleştirme yaklaşımının pedagojik yapısına tam anlamıyla uygun bir uygulama sunulmamaktadır. Değer belirginleştirme, öğrencinin yalnızca duygularını ifade etmesini değil aynı

zamanda bir değer tercihi yapmasını, bu tercihini gerekçelendirmesini ve farklı seçenekleri eleştirel biçimde değerlendirmesini gerektirir. Ancak mevcut etkinlik değer belirginleştirme yönteminin tüm aşamalarını içeren tam yapılandırılmış bir uygulama olarak değerlendirilemez.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 166'da yer alan Göktürklerle ilişkin metinde, Kağan'ın eşi Hatun'un devlet işlerinde etkin rol üstlendiğine, resmî belgelerde Kağan ile birlikte imza yetkisine sahip olduğuna ve antlaşma süreçlerinde önemli bir aktör olarak yer aldığına dikkat çekilmektedir. Bu ifade, kadınların yalnızca aile içi değil siyasal alanda da yetkin ve söz sahibi bireyler olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Metinde herhangi bir tartışma, açık uçlu soru ya da öğrenciye yönelik karar verme süreci bulunmamakta; tarihsel bilgi aktarımı yoluyla, kadının toplum içindeki değerine ilişkin olumlu bir bakış açısı doğrudan sunulmaktadır. Bu yönüyle içerik, öğrenci merkezli sorgulayıcı yaklaşımlardan ziyade, değerlerin doğrudan aktarımına dayanan değer telkini (aktarma) yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmıştır.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 241'de Fârâbî'nin şahsiyetine odaklanan metinde, filozofun maddi servete değer vermemesi, gösterişten kaçınması, adaleti ve doğruluğu sevmesi, açgözlülüğe karşı durması ve ahlaki bütünlüğe önem vermesi gibi özelliklerine yer verilmiştir. Söz konusu metin, öğrencilerin bu nitelikleri içselleştirmelerine yönelik olarak doğrudan bir değer aktarımı işlevi görmekte olup, bu yönüyle değer telkini (aktarma) yaklaşımı kapsamında değerlendirilmiştir. Öğrencilere herhangi bir seçim yapma ya da farklı bakış açılarını tartışma imkânı sunmaksızın, Fârâbî'nin yaşamı üzerinden ideal bir şahsiyet modeli çizilmekte, adaletli ve erdemli bir birey olmanın önemi vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Fârâbî'nin yaşam tarzı ve ahlaki duruşu, öğrencilere örtük biçimde rol model olarak sunulmakta, böylece gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımı da dolaylı bir şekilde desteklenmektedir. Dolayısıyla bu metin, temel olarak değer telkini esasına dayansa da gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımına da katkı sunan çok boyutlu bir değer eğitimi örneği olarak değerlendirilebilir.

9. sınıf tarih ders kitabı sayfa 176-177'de Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına ilişkin olarak sunulan metin ve etkinlik soruları, değer eğitiminde örnek olay yöntemine uygun bir yapı sergilemektedir. Bu içerik, Orta Çağ Avrupa'sında meydana gelen siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümleri merkezine alarak, öğrencilerin yalnızca bilgi edinmelerini değil aynı zamanda tarihî olaylar üzerinden değer temelli düşünmelerini de teşvik etmektedir. *"Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı Avrupa'daki sosyal yapıyı nasıl etkilemiştir?"*, *"Feodalizmin ortaya çıkış nedenleri nelerdir?"*, *"Batılı tarihçilerin Kavimler Göçü'ne ilişkin görüşlerine katılıyor musunuz?"* gibi açık uçlu sorular, öğrencilerin tarihsel bağlamı analiz etmelerine, farklı bakış açılarını değerlendirmelerine ve kendi değer yargılarına dayalı yorumlar geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Özellikle Batı Roma'nın çöküşüyle birlikte toplumsal düzenin yeniden şekillenmesi ve feodalizmin ortaya çıkışı gibi gelişmeler, tarihsel adaletsizliklerin (mülkiyetin adaletsiz paylaşımı, sınıfsal eşitsizlikler, halkın korunmasız bırakılması gibi) belirginleştiği dönemlerdir. Bu durum, öğrencilerin tarihsel bağlamda adalet değerine ilişkin farkındalık geliştirmeleri açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu içerik öğrencinin eleştirel düşünme, tarihsel muhakeme ve değer temelli karar verme becerilerini geliştirme potansiyeline sahiptir. Ancak içerikte değer analizi yöntemini kapsayacak soruların sınırlı kaldığı görülmektedir. Öncelikle, metin ve sorular örtük biçimde değerlerle ilişkilendirilmiş olsa da adalet, eşitlik gibi değerlerin açık biçimde tanımlanması veya vurgulanması eksiktir. Bu durum, öğrencilerin değerleri fark etme, kavramsallaştırma ve içselleştirme süreçlerini zorlaştırabilir.

3. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde tarih eğitimi, bireyin geçmişle bağ kurarak değer temelli bir anlayış geliştirmesini sağlayacak biçimde yapılandırılmıştır (MEB, 2024a). Bu durum, öğrencilerin tarihsel olaylar üzerinden değerleri sorgulamalarına ve toplumsal yaşamda sorumluluk almalarına katkı sunmaktadır.

Tarihsel gelişim incelendiğinde, öğretim süreçlerinde ders kitaplarının merkezi bir rol üstlendiği görülmektedir. Bilginin öğrencilere aktarılmasında temel araçlardan biri olan ders kitapları, kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi destekleme işleviyle öne çıkmaktadır. Ayrıca, öğrenci kitlesi tarafından kolayca

erişilebilen kaynaklar olmaları sebebiyle, bilgilerin geniş kitlelere etkin biçimde ulaştırılmasında önemli bir araç görevi görmektedirler (Şakar ve Şahingöz, 2025). Bununla birlikte tarih ders kitapları, öğrencilerin etik, toplumsal ve kültürel değerleri tanımaları ve içselleştirmeleri açısından da önemli bir eğitim aracı işlevi görmektedir. Tarihî olaylar, dönemin toplumsal yapıları ve öne çıkan şahsiyetler aracılığıyla öğrencilerin geçmişle anlamlı bağlar kurmaları sağlanırken, aynı zamanda millî, manevî ve insanî değerlere yönelik farkındalık kazanmalarına da katkı sunulmaktadır. Ders kitaplarında yer alan metinler, görseller, etkinlikler ve biyografik anlatımlar, değerlerin hem açık hem de örtük biçimlerde öğrencilere aktarılmasına olanak tanımakta; bu yönüyle ders kitapları, sınıf içi değer eğitimi uygulamalarının temel kaynaklarından biri hâline gelmektedir.

TYMM bireyin bilişsel yeterliliklerinin yanı sıra ahlaki gelişimini de merkeze alan bütüncül bir eğitim yaklaşımını benimsemektedir. Bu yaklaşımın temel amacı, yalnızca bilgi ve beceri yönüyle donanımlı bireyler değil; aynı zamanda yüksek karakter özelliklerine ve ahlaki sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmektir. Eğitimde bu iki boyutun dengeli biçimde ele alınması, öğrencilerin hem entelektüel hem de etik açıdan gelişimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır (MEB, 2024a).

TYMM’nde değerler eğitimi disiplinler arası bir yapı içinde kapsamlı, uygulanabilir ve ölçülebilir şekilde yeniden tasarlanmıştır. Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış; her bir değer, açık tanımlanmış eylem bileşen ve göstergeleriyle yapılandırılarak bireyin toplumsal sorunlara çözüm üretme kapasitesine katkı sunacak biçimde hazırlanmıştır. Bu modelde bireyin erdemli bir yaşama yönelmesini sağlayan ve davranışları aracılığıyla somut biçimde gözlemlenebilen değerler, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi doğrultusunda kuramsal bir yapı içinde tanımlanmaktadır (MEB 2024a; MEB, 2024b).

Türkiye’de tarih eğitimi, öğrencilere etkin bir yurttaşlık bilinci kazandıracak bilgi, beceri ve değerleri edindirmeyi amaçlayan bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. 2024 yılında uygulamaya konan tarih dersi öğretim programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin ortak ilkeleri ve yaklaşım çerçevesi esas alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Tarih dersi öğretim programı, her sınıf seviyesinde üç ünite olacak şekilde yapılandırılmıştır. Her bir üniteye ele alınacak değerlere öğretim programı içerisinde açık biçimde yer verilmiştir. Bu bağlamda, 9. sınıf tarih dersi öğretim programında adalet değerinin “Orta Çağ Medeniyetleri” başlıklı üçüncü üniteye kazandırılması öngörülmüş ve bu doğrultuda ilgili ders kitabı içeriğine dâhil edilmiştir (MEB, 2024c).

EDE Çerçevesi, toplam 20 temel değeri içermektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınan “D1. Adalet değeri; hak ve özgürlükler, eşitlik, etik davranış, hakkaniyet, ön yargısızlık, ölçülülük ve liyakat” eylem alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu eylem alt bileşenleri eylem göstergeleriyle desteklenmiş; öğretmenlere, bu değerlerin öğretiminde kullanılabilecek yöntem ve yaklaşımlar sunulmuştur (MEB, 2024a; MEB,2024b). Bu yönüyle TYMM, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde kazandırılmasını değil; tutum ve davranış boyutunda içselleştirilmesini hedefleyen, öğretim sürecini planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarıyla bütünleştiren sistematik bir değer eğitimi modeli ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) doğrultusunda hazırlanan Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesi, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi kapsamında tanımlanan Adalet (D1) değeri bağlamında incelemiştir. Bu genel amaç çerçevesinde araştırma problemlerine cevap aranmıştır.

Araştırmanın birinci alt probleminde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) temel alınarak 2024 yılında MEB tarafından yayımlanan Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesinde, adalet değerine ilişkin olarak Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi kapsamında hangi eylem alt bileşenleri ve göstergelerine ne sıklıkta vurgu yapıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilgili üniteye adalet değerine ilişkin eylem göstergeleri arasında en yoğun vurgunun “D1.2. Hakkaniyetli davranmak” (f=31) ve “D1.1. Hak ve özgürlükleri bilmek ve korumak” (f=26) boyutlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu iki eylem boyutu toplam 57 kez vurgulanarak, çalışmada tespit edilen toplam 78 değer yaklaşık %73’ünü oluşturmuştur. Bu durum ünitenin daha çok toplumsal eşitlik, hak bilinci ve adil tutum geliştirme gibi yönetsel-sosyal boyutlara vurgu yapıldığını

ortaya koymaktadır. Ayrıca “D1.2. Hakkaniyetli davranmak” başlığı altında yer alan eylem göstergeleri arasında “D1.2.3. Haksızlıkların düzeltilmesi konusunda kararlı davranır.” ifadesine en fazla vurgunun yapıldığı görülmektedir. Bu durum, ilgili ünite de adalet değerinin daha çok toplumsal haksızlıkların giderilmesine yönelik aktif tutumlarla ilişkilendirecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. “D1.1. Hak ve özgürlüklerini bilmek ve korumak” başlığı altında yer alan eylem göstergeleri arasında “D1.1.7. İnsanları sahip oldukları fiziksel özellik, sosyoekonomik düzey, etnik köken, inanç gibi özelliklerine göre ayırmadan tutum ve davranışlarına göre değerlendirir.” eylem göstergelerine yönelik ifadelerin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bulgu, ünite de adalet değerinin yalnızca hukuksal bağlamda değil aynı zamanda toplumsal eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele ilkeleri çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Bu yönüyle içerik, öğrencilerin farklılıkları gözetmeksizin bireyleri tutum ve davranışlarına göre değerlendirme bilinci geliştirmelerine yönelik bir değer eğitimi potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte “D1.3. Ölçülü ve dengeli olmak” (f=10) ile “D1.4. Liyakate önem vermek” (f=11) boyutlarına yönelik ifadelerin, diğer eylem göstergelerine kıyasla daha sınırlı düzeyde yer aldığı görülmektedir. Özellikle karar alma süreçlerinde ön yargı, liyakat ve etik değerlendirme gibi bireyin içsel yönelimlerini yansıtan göstergelere daha az atıfta bulunulmuş olması dikkat çekicidir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 2024 yılında MEB tarafından yayımlanan 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesinde, adalet değerine ilişkin olarak Erdem-Değer-Eylem (EDE) çerçevesinde tanımlanan tüm eylem alt bileşenleri ve göstergeleriyle örtüşen ifadelerle örtük ya da dolaylı olarak yer verildiği görülmektedir. Bu durum, ünitenin adalet değerini çok boyutlu bir şekilde ele alma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ikinci alt problemünde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) temel alınarak 2024 yılında MEB tarafından yayımlanan Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesinde, Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi kapsamında adalet değerinin öğrencilere hangi değer eğitimi yöntem/yaklaşımları aracılığıyla sunulduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, adalet değerinin öğrencilere kazandırılmasında en çok kullanılan yaklaşımın değer telkini (f=47) olduğunu ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, öğrencilerin doğrudan bilgi aktarımı yoluyla ideal davranış kalıplarını öğrenmelerini temel almaktadır. Öte yandan, örnek olay yöntemi (f=10), değer belirginleştirme (f=5), değer analizi (f=3), gözlem yoluyla öğrenme (f=5) gibi öğrenci merkezli yaklaşımların da sınırlı düzeyde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum içerik düzeyinde tespit edilen güçlü temsili, kullanılan değer eğitimi yaklaşımları/yöntemleri açısından sınırlı kaldığını göstermektedir. Oysaki günümüz eğitim paradigması değerlerin davranışa dönüşmesini, öğrencilerin aktif katılımını ve duyuşsal gelişimini de merkeze almayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda 9. sınıf tarih ders kitabı “Orta Çağ Medeniyetleri” ünitesinde adalet değerine ilişkin çok sayıda tarihsel içerik ve örneğe yer verilmiş olmakla birlikte bu içeriklerin doğrudan ve sistematik biçimde yapılandırılmış bir değer eğitimi etkinliğine dönüştürülmediği tespit edilmiştir. Ders kitabındaki etkinliklerde, kazanımla ilişkilendirilen değerlere açıkça yer verilmediği; duyuşsal hedeflerin tanımlanmadığı; kullanılacak öğretim yöntemi ya da yaklaşımın belirtilmediği; öğrenci ürünlerine yönelik açıklayıcı yönergelerin sunulmadığı ve değerlendirilebilir ölçütlerin tanımlanmadığı görülmektedir. Bu durum, değer eğitiminin öğrenme-öğretme süreci içinde eğitimsel etkililiğinin sınırlandırılmasına neden olmaktadır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli değer eğitiminin uygulanabilir, katılımcı ve öğrencinin anlam dünyasına hitap eden bir biçimde yapılandırılmasını öngörmektedir. Ancak analiz edilen içeriklerde bu ilkelere tam olarak uygun bütüncül bir değer eğitimi yaklaşımının sınırlı düzeyde temsil edildiği görülmektedir. Araştırma bulguları doğrultusunda, tarih ders kitaplarında adalet değerinin öğrenciler tarafından içselleştirilmesi ile ilgili kuramsal çerçeveye uygunluğu artırmak ve uygulama etkililiğini güçlendirmek amacıyla aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Tarih dersinde adalet değerinin öğrenciler tarafından derinlemesine kavranabilmesi ve tutum ile davranış düzeyinde içselleştirilebilmesi için ders kitabı kapsamında yapılandırılmış, öğrenciyi merkeze alan adalet temalı en az bir değer eğitimi etkinliğine yer verilmesi önem arz etmektedir. Bu etkinliğin, verilen tarihsel metin ve içeriklerle bütünlük içerisinde kurgulanması; öğrencilerin sorgulama, eleştirel düşünme, empati kurma, ahlaki muhakeme ve karar verme becerilerini kullanabilecekleri öğrenme

ortamları sunması gerekmektedir. Etkinlik aynı zamanda, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi'nde adalet değeri için tanımlanan eylem alt bileşenleri ve göstergelerini mümkün olduğunca kapsayıcı nitelikte olmalıdır.

Öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlamak amacıyla, söz konusu etkinliklerde drama, rol oynama, gezi-gözlem, örnek olay çözümleme ve yaratıcı yazma gibi öğrenci merkezli yöntem ve tekniklere yer verilmelidir. Bu tür yöntemler, öğrencilerin tarihsel bağlamlar üzerinden adalet ilkesini çok boyutlu biçimde değerlendirmelerine ve güncel yaşamla ilişkilendirmelerine imkân tanımaktadır. Ayrıca, öğrenme sürecinin sonunda öğrenci ürünlerinin duyuşsal hedeflerle uyumlu biçimde değerlendirilmesi, adalet değerinin bilişsel bilgi düzeyinin ötesinde tutum ve davranışa dönüşmesini destekleyecektir.

Değer eğitiminin etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için öğretmenlerin, yalnızca konu alan bilgisine değil aynı zamanda değerlerin pedagojik aktarımına ilişkin yeterli donanımına sahip olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda, öğretmenlerin değer eğitimi sürecinde rehberlik rollerini yerine getirebilmeleri için; değer temelli öğrenme yaklaşımlarını tanımaları, Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi gibi modelleri uygulamaya aktarabilmeleri ve öğrenci merkezli yöntemleri (örneğin örnek olay, tartışma, ahlaki muhakeme, drama) etkili biçimde kullanabilmeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programlarında değer eğitiminin ilke, yöntem ve uygulamalarına dair içeriklerin yer alması, uygulama kalitesini artıracak ve değerlerin öğrenci tarafından içselleştirilmesine katkı sağlayacaktır. "Orta Çağ Medeniyetleri" ünitesi özelinde, adalet değerine ilişkin eylem göstergelerini bütüncül biçimde içeren ve öğrenci katılımını esas alan bir etkinliğin ders kitabı içinde doğrudan yapılandırılmış şekilde sunulması, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin değer temelli eğitim anlayışıyla da örtüşen işlevsel bir uygulama olacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9–27. <https://doi.org/10.12738/DED.2008.6.0163>
- Aslan, E. (2006). Neden tarih öğretiyoruz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 162-173.
- Aslan, S., & Aybek, B. (2019). *Uygulama örnekleriyle çokkültürlü eğitim ve değerler eğitimi* (1. baskı). Anı Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çağlı, O. M. (1960). *Felsefenin ışığında hürriyet, adalet, hukuk devleti ve hukuk kültürü*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 26, 1–38.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). *Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik*. Değerler Eğitimi Dergisi, 6 (15), 69-88.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih I dersinde işe koşulabilecek değer öğretiminin yeni yaklaşımlarının öğrencilerin "hoşgörü" değeri anlayışlarının gelişimine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (35. baskı). Nobel Yayıncılık.
- Kochanska, G. (1994). Beyond cognition: Expanding the search for the early roots of internalization and conscience. *Developmental Psychology*, 30(1), 20–22.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024a). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: 2024 öğretim programları ortak metni*. MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024b). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları öğretmen kılavuz kitabı (3. model: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi)*. MEB Yayınları. <https://mufredat.meb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2025)
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaöğretim tarih dersi öğretim programı (9, 10 ve 11. sınıflar): Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1993>
- Özdemir, K. (2017). Tarih dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 2(4), 240–257.
- Özdemir, N. (2024). *Tarih 10. sınıf içeriğine yönelik uygulamalı değer eğitimi: Adalet değeri / Applied value education for history 10th grade content: Justice as a value* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bürün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Şakar, M., & Şahingöz, M. (2025). 2024 yılı Ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitabının tarihsel önem açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim ve Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38–49.
- Tokmak, A., & Aktaş, V. (2022). Değerler eğitimi üzerine ders kitabı görsellerinin incelenmesi: Sosyal bilgiler dersi 5. sınıf örneği. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi (IJOTEM)*, 5(2), 70–90.
- Ulusoy, K. (2010). Değer eğitimi: Davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 32–51.
- UNESCO. (2015). *Education 2030: Incheon declaration and framework for action for the implementation of Sustainable Development Goal 4*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları	Makale tek yazarlıdır.
Çıkar Çatışması Bildirimi	Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.
Destek/Destekleyen Kuruluşlar	Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.
Etik Onay ve Katılımcı Rızası	“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında 9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Adalet Değerinin Temsili: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesine Dayalı Analiz” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.